

**Ўзбекистон Республикаси номидан
ҲАЛ ҚИЛУВ ҚАРОРИ**

Беруний тумани 2023 йил 16 февраль 4-2302-
2203/3667-сонли иш

Беруний туманлараро иқтисодий судининг судьяси Б.Т.Бекмуратов раислигида, судья ёрдамчиси С.Кучкаровнинг котиблигида, даъвогар вакили М.Рахимов (2023 йил 13 январь кунги 02-сонли ишончнома) ва жавобгар вакили Дж.Давлетов (2022 йил 12 июль кунги 07/12-288-сонли ишончнома)ларнинг иштирокида, Элликқалъа тумани фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгалари кенгашининг даъвогар **“Дўстлик Нилуфари”** фермер хўжалигининг манфаатини кўзлаб жавобгар **“BO’STON CLUSTER”** масъулияти чекланган жамиятидан **254 267 663** сўм асосий қарз ва **127 133 832** сўм пеняни ундириш тўғрисидаги даъво аризаси бўйича қўзғатилган иқтисодий ишни суднинг ўз биносида очиқ суд мажлисида кўриб чиқиб, қуйидагиларни

А Н И Қ Л А Д И :

Элликқалъа тумани фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгалари кенгаши (бундан буён матнда – Фермерлар кенгаши) даъвогар **“Дўстлик Нилуфари”** фермер хўжалиги (бундан буён матнда – даъвогар)нинг манфаатида иқтисодий судга даъво аризаси билан мурожаат қилиб, жавобгар **“BO’STON CLUSTER”** масъулияти чекланган жамияти (бундан буён матнда – жавобгар)дан **254 267 663** сўм асосий қарз ва **127 133 832** сўм пеняни ундиришни сўраган.

Фермерлар кенгаши вакили ва даъвогар судга ўз илтимосномалари билан мурожаат қилиб, унда суд мажлисини ўз вакиллари иштирокисиз кўриб чиқишни сўраган.

Суд мажлисида даъвогар вакили даъво талабларини қўллаб-қувватлаб, жавобгарга иш бўйича медиатив келишув таклиф этилган бўлса ҳам у билан келишувга эриша олмаганлигини, даъво аризадан ташқари ишни кўриш давомида тайинланган суд-бухгалтерия экспертизаси жараёнида тўпланган ҳужжатлардан пахта типи, нави ва синфи ўзгариши муносабати билан келиб чиққан фарқлар бўйича тўланмаган пул

маблағлари борлиги аниқланганлигини, шу боис ушбу келиб чиққан фарқлар бўйича тўланмаган пул маблағларини ва унга ҳисобланган пеняни ундириш тўғрисида даъво ариза билан судга мурожаат қилинганлигини, шунингдек шартномаларнинг 5.6-бандига мувофиқ жавобгар томонидан маҳсулот сифати, миқдори нотўғри аниқланиши, уларнинг қиймати нотўғри белгиланиши ҳоллари аниқланган тақдирда жавобгар маҳсулот сифатини, шунингдек, уларнинг миқдорини ҳисобга олган ҳолда қайта ҳисоб-китоб қилиниши кераклигини, шунингдек пахта хом ашёсини стандарт талаблари бўйича меъёрга келтириш учун жавобгар томонидан шунча харажат амалга оширилмаганлигини, экспертиза берган хулосасида пахта нави ўзгармаслиги кўрсатилган бўлса ҳам, лекин пахта типи ўзгариши кўрсатилганлигини, Техникавий шартларнинг 5.4.2-бандига мувофиқ, аниқ селекция навидаги пахта толасининг типи қабул қилинган тартибда меъёрий ҳужжат билан белгиланиши, қабул қилиб олишда пахтадаги тола типининг штапел масса узунлиги ва чизиқли зичлик кўрсаткичлари, керак бўлган тақдирда, танлов асосида пахта тозалаш корхонасининг лабораториясида назорат қилиниши, пахта толасининг типи бўйича якуний баҳо пахта тўдаси пахта тозалаш корхоналарида қайта ишлангандан сўнг O'z Dst-604 талабларига мувофиқ сертификатлаш натижаларига кўра толанинг узунлик кўрсаткичи бўйича баҳолананиши, пахтанинг I ва II навлари учун солиштирамузулиш кучининг қийматлари белгиланган меъёрдан паст бўлган ҳолда нарх пасайтирилишини, I нав учун асосий меъёрдан ошган ҳолда эса нарх оширилиши, якуний ҳисоб-китоб пахта тўдаси қайта ишлаб бўлингандан сўнг ўтказилиши кўрсатилганлигини, шу боис даъво аризани тўлиқ қаноатлантиришни сўради.

Суд мажлисида жавобгар вакили даъво талабларини тан олмасдан, даъвогар вакилининг медиатив келишувга келиш тўғрисидаги таклифини қабул қила олмаслигини, чунки иш бошидан ушбу масала кўтарилганда ўзи ҳам медиатив келишувни жорий этиш учун даъвогарларга қуритиш-тозалаш ва ташиш харажатларини тўлаб бериш бўйича ҳисоб-китобини ишлаб чиқиб тўлаб беришга розилигини билдирганида даъвогар вакили бунга қўшимча равишда пеняни тўлаб беришни талаб қилганлиги боис медиатив келишувни рад этганлигини, шу сабабли ҳозир ҳам бу таклифга рози эмаслигини, шунга қарор қилганлигини, шунингдек даъвогарнинг даъво талабларига асосий эътирози шундаки фермер хўжаликлар билан шартномани пахта хом ашёга тузганлигини, шартномада OzR.ST-615-2008-пахта “техникавий шартлари” талабларига жавоб бериш шартлиги белгиланганлигини, пахтани топшириш ва қабул қилиш

даврида 2-ХЛ шакл (лаборатория хулосаси) тўлдирилишини, лабораториясининг хулосаси билан пахта хом ашёсининг топшириш давридаги сифати, нави, пахтанинг типи, намлиги, ифлослиги аниқланишини, шу даврда томонлар лаборатория хулосасидан норози бўлса туман арбитраж гуруҳига ариза билан мурожаат қилишини ва қайта лаборатория хулосаси расмийлаштирилишини, бундан кейин ПК-17 шакл яъни қабул варақаси тўлдирилганидан кейин томонлар ўртасида имзоланганидан сўнг пахта хом ашёси жамият томонидан қабул қилиб олинган ва мажбуриятлар бажарилган ҳисобланишини, шунингдек эътироз келиб чиқишига сабаб бўлган ҳужжат бу 28-ХЛ шакл бўлиб, унда бу шаклга фермер хўжаликнинг имзо чекиш ҳуқуқи берилганлигини, бунда қайта ишлашдан олинган маҳсулотга шерик бўлишини билдирмаслигини, пахта хом ашёсини фермер хўжаликдан сотиб олганидан кейин бу фермер хўжаликнинг ваколати шу билан тугашини, пахта хом ашёсининг ҳисоб-китобини ҳосил йилининг 31 декабрига қадар тўлиқ тўлаб берганлигини, бундан ташқари OzR.ST-615-2008-пахта “техникавий шартлари” талабларининг биринчи бўлимида унинг қулланилиш доираси ушбу стандарт пахта тозалаш корхоналарида қайта ишлашгача мўлжалланган яъни қўлда, машинада терилган ва ердан териб олинган пахтага жорий этилиши белгилаб қўйилганлигини, шу боис даъво талабларини қаноатлантиришни рад этишни сўради.

Суд ишда иштирок этувчи шахслар вакиллариининг тушунтиришларини тинглаб ҳамда ишдаги тўпланган ҳужжатларга ҳуқуқий баҳо бериб, қуйидагиларга асосан даъво аризасини қаноатлантиришни рад этишни лозим топди.

Иш ҳужжатларидан аниқланишича, даъвогар ва жавобгар ўрталарида 2019, 2020, 2021 йиллар пахта ҳосили учун “Пахта хом ашёси ва уруғлик пахта харид қилиш бўйича” контрактация шартномалари тузилган.

Шартномаларнинг 1.2-бандига мувофиқ, даъвогар жавобгарга шартномаларда белгиланган ер майдонларидан муайян миқдорда пахта хом ашёсини етказиб бериш мажбуриятини олган.

Шунингдек, шартномаларда хўжаликка етказиб берган маҳсулот қийматининг 100 фоизи ҳисобидан терим учун юборилган пуллар ва бошқа харажатлар чегирилганидан қолган қисми ҳосил йилининг 31-декабрига қадар тўлаб берилиши назарда тутилган.

Шартномаларнинг 3.1-бандида, мажбуриятлар мазкур шартнома шартлари ва қонун ҳужжатлари талабларига мувофиқ зарур тарзда бажарилиши кераклиги белгиланган.

Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодекси (бундан буён матнда -ФК)нинг 236-моддасига кўра, мажбуриятлар мажбурият шартларига ва қонун ҳужжатлари талабларига мувофиқ лозим даражада бажарилиши керак.

ФКнинг 333-моддасида қарздор айби бўлган тақдирда мажбуриятни бажармаганлиги ёки лозим даражада бажармаганлиги учун, агар қонун ҳужжатларида ёки шартномада бошқача тартиб белгиланган бўлмаса, жавоб бериши белгиланган.

Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий процессуал кодекси (бундан буён матнда - ИПК)нинг 68-моддасига мувофиқ ишда иштирок этувчи ҳар бир шахс ўз талаблари ва эътирозларига асос қилиб келтираётган ҳолатларни исботлаши керак.

Суд даъвогарнинг соф табиий (физик) вазн билан кондицион вазн ўртасидаги фарқдан келиб чиқиб ҳисобланган жами 66 679 651 сўм пул маблағларини ундириш тўғрисидаги талаби билан қуйидаги асосларга кўра келишмайди.

Даъвогар томонидан жавобгарга 2019 йилда жами 118 350 кг, 2020 йилда жами 85 420 кг ва 2021 йилда 67 850 кг соф ҳақиқий вазнда пахта хом ашёлари етказиб берилган.

ФКнинг 236-моддасига кўра, мажбуриятлар мажбурият шартларига ва қонун ҳужжатлари талабларига мувофиқ, бундай шартлар ва талаблар бўлмаганида эса — иш муомаласи одатларига ёки одатда қўйиладиган бошқа талабларга мувофиқ лозим даражада бажарилиши керак.

Ушбу муносабатларни тартибга солишда олдиндан мунтазам равишда амалда фойдаланилиб келинаётган “Пахтани қабул қилиш ва сақлаш бўйича Йўриқнома” (бундан буён матнда - Йўриқнома) талаблари қўлланилиши лозим.

Шартномаларнинг 1.4-бандида эса, пахта хом ашёсининг сифати

О'zR ST-615:2008 Пахта. Техникавий шартлар (бундан буён матнда - Техникавий шартлар) талабларига жавоб бериши шартлиги назарда тутилган.

Йўриқномада ва Техникавий шартларнинг 4.1-бандига кўра, қўлда ва машинада терилган пахта толасининг узунлик кўрсаткичи бўйича 9 та типга бўлинади: 1а, 1б, 1, 2, 3, 4, 5, 6 ва 7.

Йўриқнома ҳамда Техникавий шартларнинг 4.3-бандига кўра, ҳар бир типдаги пахта ранги, ташқи кўриниши, пишиб етилганлик коэффиценти бўйича 5 та саноат навига бўлинади: I, II, III, IV, V.

Пахтанинг саноат нави ранги ва пишиб етилганлик коэффицентининг энг ёмон кўрсаткичлари бўйича иқланади.

Шунингдек, Йўриқномага кўра, муайян селекцион навлар пахта толасининг типи, қабул қилинган тартибда меъёрий хужжатлар билан белгиланади. Зарурият бўлса, қабул вақтида пахта толасининг штапель масса узунлиги ва чизиқли зичлиги кўрсаткичлари, пахта тозалаш корхонасининг лабораториясида олинган намуна бўйича аниқланади.

Бундан ташқари, Техникавий шартларнинг 4.4-бандига кўра, пахта нави ифлос аралашмаларнинг миқдори (ифлос аралашмаларнинг массавий улуши) ва намлиги (намликнинг массавий нисбати)га қараб 3-жадвалда кўрсатилган талабларга мувофиқ 3 та синфга бўлинади:

1 (қўлда терилган), 2 (машинада терилган) ва 3 (ердан териб олинган).

Пахтанинг кондицион вазнини ва сифат кўрсаткичларини аниқлаш усуллари ва формулалари Йўриқномада ва Техникавий шартларнинг 5.5-бобида келтирилган.

Хусусан, Йўриқномага кўра, тайёрлов пункти лабораторияси томонидан пахтанинг кондицион вазн ҳисоби тўдалар (хўжаликлар, ширкат уюшмалари, фермерлар) бўйича пахтанинг намлиги ва ифлослигини аниқлаш учун ўтказилган таҳлил натижалари унинг кондицион вазнини аниқлаш ва унга ҳақ тўлаш учун якуний ҳулоса ҳисобланади.

Шу боис, фермер хўжаликлари билан пул ҳисоб-китоблари ҳамда режани бажариш ҳисоблари пахта хом ашёсининг ҳар куни аниқланган кондицион вазни бўйича амалга оширилади.

Йўриқнома ва Техникавий шартларнинг 4.5-бандига асосан пахта тўдасининг кондицион массасини аниқлаш учун ифлос аралашмалар ҳисоб меъёрининг массавий улуши – 2,0 фоиз ва намликнинг массавий нисбати – 9,0 фоиз деб олинади.

Бундан ташқари, Йўриқномага асосан, қабул қилувчи пахтанинг саноат нави, синфи, намлиги ва ифлослигини аниқлаш бўйича лаборатория текширувлари пайтида қатнашиши мумкин.

Қабул қилувчи лаборатория натижаларига ишонмаса, текширишни қайта ўтказишни талаб қилишга ҳақлидир. Бу ҳақда қабул пайтида намуналар олувчи, қабул қилувчи ёки намуна олувчи лаборатория қайд дафтарига ёзиб қўяди. Бундай ҳолда лаборатория қабул қилувчи иштирокида қайта таҳлил қилишга мажбурдир. Қайта таҳлил натижасида олинган кўрсаткич дафтарга “такрорий” деб ёзиб қўйилади.

Агар такрорий текширув натижалари аввалги текширувдагидан бошқача ноаниқликлар чегарасида фарқланса, дастлабки текширув тўғри ҳисобланади ҳамда

қабул қилувчи бунга рози ёки норози бўлишидан қатъий назар, топширувчи билан ҳисоб-китоб қилиш учун асос бўлади.

Тайёрлов пункти лабораторияси таҳлилларининг натижалари пахтани топширувчи ва қабул қилувчи учун мажбурий маълумотдир.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, даъвогар томонидан пахтани қабул қилиш пайтида лаборатория натижаларига ўз эътирозлари ёки ишончсизлиги билдирилмаганлиги учун пахта хом ашёсининг типи, нави, ифлос аралашмаларнинг вазний улуши ва намликнинг вазний нисбати инобатга олиниб, 2019 йилда 111 372 кг, 2020 йилда 81 554 кг ва 2021 йилда 65 655 кг кондицион вазн келтириб чиқарилган.

Шу боис, суд даъвогарнинг ушбу талабини асоссиз деб топиб, қаноатлантиришни рад этишни лозим топади.

Шунингдек, даъво талабида шартномаларнинг бандларида қуритиш ва тозалаш ишлари учун пул маблағларини ушлаб қолиш назарда тутилмаган ва тариф ишлаб чиқилмаган бўлса ҳам, асоссиз равишда 2019, 2020, 2021 йилларда қуритиш ва тозалаш ишлари учун жами 18 972 195 сўм ушлаб қолинганлиги билдирилиб, ушбу маблағни ундириш сўралган.

2019 йилнинг ҳосили учун тарафлар ўртасида тузилган шартномада қуритиш ва тозалаш ишлари учун пул маблағларини ушлаб қолиш назарда тутилмаган бўлса ҳам, шартноманинг 1.4-бандида пахта хом ашёсининг сифати O'zR ST-615-2008 пахта техникавий шартлар талабларига жавоб бериши шартлиги белгилаб қўйилган.

Шунингдек, Йўриқнома талабларига кўра, топширилган пахта учун хўжаликка тегишли суммадан намлик ва ифлослик даражаси белгиланган меъёрдан юқори бўлган пахтани, шу жумладан тайёрлов пунктида ва пахта тозалаш корхонаси, унинг узлуксиз технологик оқимида қайта ишланадиган пахтани қуритиш ва тозалаш учун кетган харажатларни вилоят Қишлоқ хўжалиги бошқармаси билан келишилган ҳамда вилоят Молия бошқармаси томонидан тасдиқланган нархлар бўйича чегириб қолади, шунингдек, илгари берилган қарзлар кўрсатилган хизматлар суммаси ушлаб қолинади.

Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалиги вазирлиги, "Ўзпахтасаноат" акциядорлик жамияти ва Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги томонидан 2019 йил 30 сентябрь куни тасдиқланган "Пахта хом ашёси учун унинг сифат кўрсаткичларини ҳисобга олган ҳолда ҳисоб-китоб қилиш Тартиби"нинг 2-банди учинчи хатбошисига кўра, пахта хом ашёсини меъёрдаги кўрсаткичлар даражасига келтириш учун қуритиш ва тозалаш хизматларига ҳақ пахта топширувчи

монидан келишилган шартнома тарифлари бўйича қўшимча вишда тўланиши лозим.

Бундан ташқари, 2020 ва 2021 йилнинг ҳосили учун тарафлар ўртасида тузилган шартномаларнинг 2.2-банди “з” кичик бандида жавобгарга топширилган пахта хом ашёсини норматив кўрсаткичларга етказиб қуритиш ва тозалаш хизматларига ҳақ даъвогар томонидан шартнома тарифлари бўйича қўшимча равишда тўлаш назарда тутилган.

Жавобгар томонидан 2019, 2020 ва 2021 йиллар учун тасдиқланган қуритиш ва тозалаш хизматлари бўйича 1 тонна пахтага нисбатан тўловларнинг келишилган тарифларига кўра ҳисоб-китоб ишлари тўғри амалга оширилган.

Шунингдек, ишнинг ушбу ҳолатлари даъвогар томонидан тан олинганлиги ишдаги ҳисобварақ-фактуралар билан ҳам тасдиқланади.

Шу боис, суд жавобгар томонидан қуритиш ва тозалаш хизматлари учун пул маблағлари асосли равишда ушлаб қолинган деб ҳисоблаб, даъво талабларининг ушбу қисмини қаноатлантиришни рад этишни лозим топди.

Шу билан бирга, даъвогар Элликқалъа тумани фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгалари кенгаши ва Қорақалпоғистон Республикаси иқтисодий таҳлил ва меъёрлаштириш маркази ўрталарида тасдиқланган маълумотларига асосланиб, жавобгардан ташиш харажати учун 2019, 2020 ва 2021 йилларда тўланмаган жами 14 052 028 сўм пул маблағларини ундиришни сўраган.

2019 йилги шартноманинг 4.7-банди, 2020 йилги шартноманинг

4.5-банди ва 2021 йилги шартноманинг 4.8-бандига мувофиқ, маҳсулотни транспортда ташиш ва тушириш харажатлари ҳақиқий вазн (физик вазн) бўйича барча харажатлар жавобгар ҳисобидан амалга оширилиши назарда тутилган.

Йўриқнома талабларига асосан пахта тозалаш корхонаси хўжаликларга тиркамали тракторлар ва автомобиль транспорти билан юк ташиш учун кетган харажатларни туман қишлоқ хўжалиги бўлими билан келишилган ҳамда вилоят молия бошқармаси томонидан тасдиқланган шартномавий нархлар бўйича қоплаб беради.

Транспорт харажатлари ҳар бир хўжаликлардан тайёрлов пунктигача бўлган ўртача масофага ҳамда топширилган пахта ҳажмига қараб тўланади. Ҳар бир тайёрлов пункти пахта тайёрлаш бошлангунга қадар ана шу масофалар тўғрисида туман ер ресурслари кадастри томонидан тасдиқланган маълумотномаларга эга бўлиши керак.

Пахтани тайёрлов пунктига ташиб келтиришда транспорт ҳақи пахтанинг ҳақиқий миқдорига қараб тўланади. Пахтани хўжаликлардан тайёрлов пунктига ташишда четдан жалб

этилган транспорт учун ҳақ товар-транспорт ҳужжатлари бўйича тўланади.

Элликқалъа тумани ҳокимлиги томонидан тасдиқланган Элликқалъа тумани бўйича фермер хўжаликларнинг 2019, 2020 ва 2021 йиллар ҳосили учун пахта хирмонидан қабул қилиб олиш масканларигача бўлган масофалар рўйхатига қараганда, “Дўстлик Нилуфари” фермер хўжалигидан Сарабий тайёрлов масканигача 11 км ва Элликқала тумани корхона қошидаги тайёрлов масканигача 35 км ташкил этади.

Туман қишлоқ хўжалиги бўлими томонидан 2019, 2020, 2021 йилларга тасдиқланган тарифлар (калькуляция)га кўра 11 км масофа учун тўланадиган миқдори 2019 йилда 11 781 сўм, 2020 йилда 15 539 сўм, 2021 йилда 20 255 сўмни, 35 км масофа учун тўланадиган миқдори 2019 йилда 34 557 сўм, 2020 йилда 45 587 сўм, 2021 йилда 59 416 сўмни ташкил қилади.

Юқоридагиларга асосан суд даъвогарнинг Қорақалпоғистон Республикаси иқтисодий таҳлил ва меъёрлаштириш маркази ўрталарида 2019, 2020 ва 2021 йилларга тасдиқланган маълумотларига асосланиб ҳисоблаган даъво талаблари билан келиша олмайди ва жавобгар томонидан даъвогарга Элликқалъа тумани ҳокимлиги ва қишлоқ хўжалиги бўлимининг тасдиқлаган тарифлари бўйича ташиш харажати учун 2019 йилда 2 571 398 сўм, 2020 йилда 1 431 180 сўм ва 2021 йилда 2 715 958 сўм тўғри тўлаб берилган деб ҳисоблайди.

Шу боис, суд даъво талабларининг ушбу қисмини қаноатлантиришни рад этишни лозим топди.

Шунингдек, даъвогарнинг шартномада тушириш харажатлари учун тўлов қилмаганлигини, Элликқалъа тумани фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгалари кенгаши ва Қорақалпоғистон Республикаси Иқтисодий таҳлил ва меъёрлаштириш маркази ўртасида тасдиқланган келишувга мувофиқ тасдиқланган тариф қиймати бўйича жами 1 406 134 сўм ҳисобланганлигини билдириб, ушбу тариф бўйича ҳисоблаб чиқилган тушириш харажатларини жавобгардан ундиришни сўраган.

Лекин суд даъвогарнинг бу талабини ҳам қуйидагиларга кўра асоссиз деб ҳисоблайди.

Чунки, Йўриқнома талабларига мувофиқ, пахта тозалаш корхонасида пахтани транспорт воситаларидан тушириш, ғарамларни шакллантириш ва пахтани вақтинчалик сақлаш ишларини ташкил қилиш пахтани пахта тозалаш корхонасининг хом ашё ва тайёр маҳсулотлар бўлимининг димлари ва техникалари билан қабул қилувчи ёки унинг кили иштирокида бевосита бажарилиши лозим.

Демак, ушбу ҳолатдан хулоса қилганда, пахтани транспорт воситаларидан пахта тозалаш корхонасида тушириш, шу корхонанинг хом ашё ва тайёр маҳсулотлар бўлимининг куч ва воситалари билан қабул қилувчи ёки унинг вакили иштирокида амалга оширилади.

Шунингдек, 2019, 2020 ва 2021 йиллардаги шартномаларда маҳсулотни транспортда ташиш ва тушириш харажатлари ҳақиқий вазн (физик вазн) бўйича барча харажатлар жавобгар ҳисобидан амалга оширилиши назарда тутилган бўлса ҳам, пахтани транспорт воситаларидан пахта тозалаш корхонасида хўжалик вакили томонидан туширилганлиги иш ҳужжатларидан ўз исботини топмади.

Шу сабабли, суд даъво талабларининг ушбу қисмини ҳам қаноатлантиришни рад этишни лозим топди.

Шу билан бирга, даъво аризасида топширилган пахта хом ашёси учун жавобгардан юқори навларда сотилганида олиши мумкин бўлган жами **125 233 392** сўм ўртадаги фарқни ундиришни сўраган.

Бунга асос сифатида топширилган пахта толасининг **IV тип,**

I саноат нави, I синфга (таснифи олий-яхши) мансублиги тўғрисидаги Агросаноат мажмуи ва озиқ-овқат хавфсизлиги таъминланиши устидан назорат қилиш инспекцияси ҳузуридаги “Агросаноат мажмуида хизмат кўрсатиш маркази” давлат унитар корхонаси Қорақалпоғистон Республикаси филиали томонидан синовдан ўтказилган пахта толаси сифати тўғрисидаги сертификатлари, солиштирма далолатномаларидаги маълумотлар ва ушбу маълумотларга асосан тўлдирилган 28-ХЛ шакллариининг II қисм 4-бандини келтирган.

Лекин, Техникавий шартларнинг 5.4.3-бандида пахта тайёрлаш пунктларида классификатор пахтанинг навини қўлланилаётган стандарт бўйича намуна танлаб олиб, 2-жадвалдаги талабларга мувофиқ бирлаштирилган наmunанинг ранги, ташқи кўринишини топширувчи вакили иштирокида белгиланган тартибда аниқланган наmunанинг ташқи кўриниши билан солиштириш орқали аниқлаши, пахта топширувчи билан келишмовчилик содир бўлган ҳолларда пахта нави тайёрлаш пункти лабораториясида асбоблар ёрдамида топширувчи вакили иштирокида қайтадан танлаб олинган, бирлаштирилган намуна ёрдамида пахтанинг ранги, ташқи кўриниши ва пишиб етилганлик коэффициенти бўйича аниқланиши, синаш жараёнида олинган натижа ҳал қилувчи ҳисобланиши кўрсатилган.

Шунингдек, Йўриқнома талабларига кўра, агар топширувчи топшираётган пахтасига қабул қилувчи томонидан саноат нави,

синфи, намлиги ва ифлослиги бўйича чиқарган натижалардан рози бўлмаса, бу баҳс тайёрлов пункти лабораторияси томонидан ҳал этилади. Бунинг учун лаборатория вакили пахта сифатини инструментал усулда аниқлаш учун баҳслашувчи томонлар иштирокида келтирилган пахтадан ўртача намуна олади.

Топширувчи тайёрлов пункти лабораторияси чиқарган таҳлил натижаларидан норози бўлган ҳолларда, (баҳо берилгандан бошлаб

24 соат ичида) тайёрлов пунктида сақланаётган пахта намунасидан ҳолис вакил, яъни туман қишлоқ ва сув хўжалиги бўлими вакили ёки туман фермерлар кенгаши вакили ва тайёрлов пункти масъул вакиллари ҳамда топширувчи иштирокида такрорий таҳлил ўтказилади, унинг натижаси топширувчи учун ҳам, тайёрловчи учун ҳам якуний ҳисобланади.

Ушбу ҳолатда даъвогар томонидан 24 соат ичида лаборатория натижаларида қайд этилган нав бўйича эътироз ва ишончсизликлар билдирилмаган, аксинча топширувчи (хўжалик вакили) томонидан 2-ХЛ шакли (лаборатория ҳулосаси)ни ўз ихтиёри билан имзолаб, тасдиқлаб келган. Шу билан бирга, тарафлар топширилган пахтанинг нави ва синфи тўғрисидаги маълумотларни тан олиб, ҳар йили ўзаро далолатнома тузиб келишган.

Бундан ташқари, ушбу даъво талабига асос қилиб келтирилган Агросаноат мажмуи ва озиқ-овқат хавфсизлиги таъминланиши устидан назорат қилиш инспекцияси ҳузуридаги “Агросаноат мажмуида хизмат кўрсатиш маркази” давлат унитар корхонаси Қорақалпоғистон Республикаси филиалининг сертификатлари, солиштирма далолатномалари ва тўлдирилган 28-ХЛ шаклларида пахта хом ашёси эмас, балки қайта ишлангандан кейин ҳосил бўлган пахта толаси бўйича маълумотлар акс этган.

Мазкур вазиятда пахта хом ашёсининг нави ва синфи бўйича ҳисоб-китоблар учун у қайта ишлангандан кейин ҳосил бўладиган пахта толасининг сифат кўрсаткичлари бўйича эмас, балки пахтани қайта ишлашгача бўлган даврда олинган лаборатория ҳулосаси якуний ҳисобланиши Техник жиҳатдан тартибга солиш, стандартлаштириш, сертификатлаштириш ва метрология соҳасида давлат назорати департаменти Қорақалпоғистон Республикаси бўлими ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Агросаноат мажмуи устидан назорат қилиш инспекцияси қошидаги “Агросаноат мажмуида хизматлар кўрсатиш маркази” давлат унитар корхонасининг Қорақалпоғистон Республикаси филиали тахассисларининг маълумотномалари билан тасдиқланади.

Юқоридагиларга асосан, суд топширилган пахта хом ашёси учун жавобгар томонидан 2-ХЛ (лаборатория хулосаси) ва ПК-17 (қабул квитанцияси) шакллардаги маълумотларда кўрсатилган навлар бўйича ҳисоб-китоблар амалга оширилганлигини асосли деб ҳисоблаб, даъво талабларининг ушбу қисмини ҳам қаноатлантиришни рад этишни лозим топди.

Шунингдек, даъво аризасида топширилган пахта суммасидан шартномада назарда тутилмаган бўлса ҳам, жавобгар томонидан 0,5 фоиз чегирма ушлаб қолинганлиги баён қилиниб, жавобгардан асоссиз равишда чегириб қолинган жами 9 395 737 сўмни ундириш сўралган.

0,5 фоиз чегирма шартномаларда назарда тутилмаган бўлса ҳам, Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалиги вазирлиги, “Ўзпахтасаноат” акциядорлик жамияти ва Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги томонидан 2019 йил 30 сентябрь куни тасдиқланган “Пахта хом ашёси учун унинг сифат кўрсаткичларини ҳисобга олган ҳолда ҳисоб-китоб қилиш Тартиби”нинг 3-бандига кўра, пахта хом-ашёсининг 1 ва 2-синф

I, II, III ва IV навларининг ҳақиқий намлиги “O’zDst 615:2008” стандартининг 3-жадвалида белгиланган меъёрдан юқори, лекин 3-синф меъёрларидан юқори бўлмаганда, ушбу пахта хом ашёсига тегишли тип, нав ва синфдаги пахта хом ашёсининг харид нархидан меъёрдан ортиқ ҳар бир фоиз учун 0,5 миқдорида чегирма билан ҳақ тўланади.

Ифлосланганлик ёки намлик даражаси меъёрга нисбатан яъни

22 фоиздан юқори бўлган V нав пахта хом ашёсини қабул қилишда тегишли типнинг харид нархидан, меъёрдан ортиқ ифлосланганлик ёки намликнинг ҳар бир фоизи учун 0,5 фоиз миқдорида чегириб қолинади.

Намлик ва ифлосланганлик айти бир вақтда меъёрдан ортиқ бўлганда, нархдан умумлаштирилган ҳолда чегириб қолинади.

Шуларга асосан жавобгар томонидан меъёрдан ортиқ ифлосланганлик ёки намликнинг ҳар бир фоизи учун асосли равишда

0,5 фоиз миқдорида чегириб қолинганлигини ҳисобга олиб, суд даъвогарнинг ушбу талабини ҳам қаноатлантиришни рад этишни лозим топди.

Шу билан бирга, даъво аризасида 2019, 2020 ва 2021 йилларда даъвогар томонидан топширилган пахта ҳосилини 5-типдан қабул қилиб, 4-типда сотган пахта баҳосининг ўртасидаги фарқ учун 18 528 526 сўм ундириш сўралган.

Бунга асос сифатида шартномаларнинг 1.4-банди 4-кичик хатбошида пахта хом ашёсининг сифати O’z Dst-615:2008-пахта

“Техникавий шартлари” талабларига жавоб бериши шарт деб кўрсатилганлигини, ушбу техник шартлар О'з Dst-615:2008 “Техникавий шартлари” 5.4.2-бандига мувофиқ пахта хом ашёси қайта ишлангандан кейинги пахта толаси учун сифат сертификатлари, солиштирма далолатномаларидаги маълумотлар ва ушбу маълумотларга асосан тўлдирилган 28-ХЛ шакллариغا биноан якуний ҳисоб-китобларни амалга оширмаганлигини келтирган.

Хусусан, Техникавий шартларнинг 5.4.2-бандига мувофиқ, аниқ селекция навидаги пахта толасининг типи қабул қилинган тартибда меъёрий ҳужжат билан белгиланади.

Қабул қилиб олишда пахтадаги тола типининг штапел масса узунлиги ва чизиқли зичлик кўрсаткичлари, керак бўлган тақдирда, танлов асосида пахта тозалаш корхонасининг лабораториясида назорат қилинади.

Пахта толасининг типи бўйича якуний баҳо пахта тўдаси пахта тозалаш корхоналарида қайта ишлангандан сўнг О'з Dst-604 талабларига мувофиқ сертификатлаш натижаларига кўра толанинг узунлик кўрсаткичи бўйича баҳоланади.

Пахтанинг I ва II навлари учун солиштирма узулиш кучининг қийматлари белгиланган меъёрдан паст бўлган ҳолда нарх пасайтирилади. I нав учун асосий меъёрдан ошган ҳолда эса нарх оширилади. Якуний ҳисоб-китоб пахта тўдаси қайта ишлаб бўлингандан сўнг ўтказилади.

Суд даъвогарнинг ушбу важлари билан қуйидагиларга асосан келиша олмайди.

Чунки, биринчидан тарафлар ўртасида тузилган шартномаларнинг предмети пахта хом ашёсини етказиб беришга қаратилган, яъни бу ҳолатда пахта толасини етказиб бериш ҳақида келишув бўлмаган.

Иккинчидан, шартномаларнинг 1.4-бандининг шартлари пахта хом ашёсининг сифатини О'з Dst-615:2008-пахта “Техникавий шартлари” талаблари бўйича аниқлашга йўналтирилган.

Учинчидан, Техникавий шартларнинг 1-бўлимида унинг қўлланиш доираси белгиланган бўлиб, унга кўра стандарт, пахта тозалаш корхонасида қайта ишлашгача бўлган даврда тайёрлов пунктларидаги пахтани қабул қилиш дастлабки классификацияси, миқдорининг ҳисоби ва сақлаш учун муайян шароитларини яратиш қисми талабларини белгилайди.

Пахтанинг якуний истеъмол хусусиятлари пахтани тозалаш корхоналарида қайта ишланганидан кейин О'з Dst-604 талабларига мувофиқ толанинг сифат кўрсаткичлари бўйича аниқланади.

Шунингдек, О'з Dst-615:2008-пахта “Техникавий шартлари” талаблари қайта ишланмаган пахтага тааллуқли эканлиги

Техник жиҳатдан тартибга солиш, стандартлаштириш, сертификатлаштириш ва метрология соҳасида давлат назорати департаменти Қорақалпоғистон Республикаси бўлимининг 2023 йил 10 февралдаги маълумотномасида ҳам кўрсатиб ўтилган.

Пахта хом ашёсининг қайта ишлашгача бўлган даврда **V тип** билан қабул қилиб олинганлиги пахта хом ашёси бўйича тўлдирилган 2-ХЛ (лаборатория хулосаси) ва ПК-17 (қабул квитанцияси) шакллардаги маълумотлар билан ўз тасдиғини топади.

Бундан ташқари, пахта тозалаш корхоналарида қайта ишлаш даврида пахтанинг нави, синфи, намлик ва ифлослик даражаси амалдаги усуллар, созланган жиҳозлар ва ускуналар ёрдамида аниқлик киритилади.

Пахта тозалаш корхоналарида пахта қайта ишлангидан кейин эса, “Агросаноат мажмуида хизматлар кўрсатиш маркази” давлат унитар корхонасининг Қорақалпоғистон Республикаси филиали томонидан пахтанинг сифат кўрсаткичлари шу жумладан пахта толасининг типи яъни штапел узунлиги пахта толаси тўдасидан олинган 220 та наmunанинг ўртача кўрсаткичи HVI тизимида аниқланиб, тизимда аниқланган маълумотга асосланган ҳолда пахта толаси нечанчи типга мансублиги аниқланади. Шунингдек пахта толасининг типи пахта хом ашёсининг ғарамларга жойланиб сифатли сақланишига ҳам боғлиқ бўлиб, корхонада хом ашё узоқ вақт сақланиб, пахтани ғарамларда сақлаш бўйича профилактик тадбирлар яхши олиб борилса, толанинг биологик хусусиятига таъсир қилади.

Бу ҳолатлар “Агросаноат мажмуида хизматлар кўрсатиш маркази” давлат унитар корхонасининг Қорақалпоғистон Республикаси филиали мутахассисининг фикри ва маълумотлари билан тасдиқланади.

Демак, бу ҳолатда пахта хом ашёсига қайта ишлов берилиши натижасида пахтанинг **IV тип, I саноат нави, I синф** бўлиб ўзгаришига таъсир қилган.

Юқорида қайд этилганларга асосан суд даъвогарнинг ушбу талабини ҳам қаноатлантиришни рад этишни лозим топди.

Бундан ташқари, даъвогар томонидан тўланмаган пул маблағларини тўлаш шу кунга қадар кечиктириб келинганлиги учун жавобгарга

127 133 832 сўм пеня ҳисобланган ва ушбу пеняни ундан ундиришни сўраган.

ФКнинг 333-моддасининг биринчи қисмига биноан, қарздор айби бўлган тақдирда мажбуриятни бажармаганлиги ёки лозим даражада бажармаганлиги учун, агар қонун ҳужжатларида ёки шартномада бошқача тартиб белгиланмаган бўлса, жавоб

беради. Қарздор мажбуриятни лозим даражада бажариш учун ўзига боғлиқ бўлган ҳамма чораларни кўрганлигини исботласа, у айбсиз деб топилади.

Ушбу ҳолатларда жавобгар томонидан шартномада белгиланган мажбуриятлар лозим даражада бажарилган.

Шу боис, суд даъво талабларининг ушбу қисмини қаноатлантиришни рад этишни лозим топди.

Бундан ташқари, ИПК 118-моддасининг биринчи ва иккинчи қисмларига мувофиқ суд харажатлари ишда иштирок этувчи шахсларнинг қаноатлантирилган даъво талаблари миқдorigа мутаносиб равишда уларнинг зиммасига юклатилади.

Ҳал қилув қарори ўз фойдасига чиқарилган тарафга иш бўйича қилинган барча суд харажатларининг ўрни, гарчи бошқа тараф давлат божини тўлашдан озод этилган бўлса ҳам ушбу бошқа тараф ҳисобидан қопланади.

Агар даъвогар томонидан билдирилган неустойкани ундириш ҳақидаги талаб асосли бўлиб, бироқ унинг миқдори қонун ҳужжатларида белгиланган ҳуқуқдан фойдаланилган ҳолда суд томонидан камайтирилган бўлса, суд харажатларининг камайтирилиши ҳисобга олинмаган ҳолда ундирилиши лозим бўлган неустойка суммасидан келиб чиққан ҳолда, суд харажатлари жавобгарнинг зиммасига юклатилиши лозим.

Ўзбекистон Республикасининг “Давлат божи тўғрисида”ги Қонунига илова қилинган Давлат божи ставкалари миқдорларининг 2-банди

“а” кичик бандида мулкый хусусиятга эга даъво аризалар учун даъво баҳосининг 2 фоизи миқдорида, бироқ базавий ҳисоблаш миқдорининг

1 бараваридан кам бўлмаган миқдорда давлат божи ва Ўзбекистон Республикаси Олий суди Раёсатининг 2018 йил 25 октябрдаги РС-59-18-сонли қарорида барча ишлар бўйича даъво аризаси ва аризалар учун базавий ҳисоблаш миқдорининг 8 фоизи миқдорида почта харажати тўланиши кўрсатилган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 20 майдаги

“Иш ҳақи миқдорини ошириш тўғрисида”ги ПФ-138-сонли Фармонида асосан 2022 йил 1 июндан бошлаб базавий ҳисоблаш миқдори 300 000 сўм қилиб белгиланган.

Фермерлар кенгаши томонидан иш бўйича олдиндан **2022 йил**

22 декабрдаги тўлов топшириқномаси билан 24 000 сўм почта харажати тўланган.

Шу боис, суд Фермерлар кенгаши ва даъвогар Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 10 октябрдаги

“Фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгалари фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича ташкиллаштирувчи чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-3318-сонли қарорининг 3-банди ва Ўзбекистон Республикаси “Давлат божи тўғрисида”ги Қонунининг 9-моддасига мувофиқ давлат божи тўловидан озод қилинганлиги сабабли суд ишда иштирок этувчи шахслардан иш бўйича давлат божи ундирмасликни ҳамда олдиндан тўланган 24 000 сўм почта харажати Фермерлар кенгашининг зиммасида қолдиришни лозим топди.

Юқоридагиларга асосан ва Ўзбекистон Республикасининг Иқтисодий процессуал кодекси 118, 176-179-моддаларини қўллаб, суд

Қ А Р О Р Қ И Л Д И :

Элликқалъа тумани фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгалари кенгашининг даъво аризасини қаноатлантириш рад этилсин.

Мазкур ҳал қилув қарори устидан шу суд орқали Қорақалпоғистон Республикаси судига бир ойлик муддат ичида апелляция шикояти бериш (протест келтириш) мумкин.

Судья
Б.Т.Бекмуратов

